

- National Academy of Sciences, Institute of History of Ukraine. (In Ukrainian).
12. *Informatsiynе povidomlennya UKDB po L'vivs'kiy oblasti do L'vivs'koho obkomu KPU vid 16.10.1989 r. «O mitingah v g. L'vove i oblasti 15 oktjabrja 1989 g» — Report KGB in Lviv region to Lviv Regional Committee of the CPU from 16.10.1989 g. «At a meeting by Lvov region and 15 October 1989».* (1989) F. 71. D. 16. С. 833. *Sectoral State Archives of Ukraine's security service. Lviv.* pp. 261–264. (In Ukrainian).
 13. SMOLIY, V. (ed.) (2009) *Provisnyky svobody, derzhavnosti i demokratsiyi: Dokumenty i materialy. Do 20-yi richnytsi stvorennya Narodnoho Rukhu Ukrayiny — Harbingers of freedom, democracy and statehood: Documents and materials. The 20th anniversary of the People's Movement of Ukraine.* Kyiv: Ukraine National Academy of Sciences, Institute of History of Ukraine. (In Ukrainian).

Надійшла до редакції 20 листопада 2016 р.

УДК 94:32(477)«1956/1964»

І. В. Яковлев

СТАНОВЛЕННЯ ПОСТАТІ І. Ф. ДРАЧА В ПЕРІОД ДЕСТАЛІНІЗАЦІЇ

Одеський національний політехнічний університет,
проспект Шевченка, 1, Одеса, 65044, Україна

Яковлев Игор Васильевич, аспірант кафедри історії та етнографії
України, e-mail: gaz-on@mail.ru

АННОТАЦІЯ

У статті автор досліджує причини піднесення авторитету Івана Федоровича Драча в роки його молодості та початку творчого розвитку, що відбулося у визначний для радянського народу період десталінізації. Дослідження ранньої творчості видатного поета-новатора показало, що його внесок в боротьбу з культом особи Йосипа Сталіна мав значний результат. Як у своїй творчості, так і під час відкритих обговорень проблем радянського суспільства, Іван Драч, не боячись покарання, продовжував гостро критикувати злочини, заподіяні українському народу сталінським тоталітарним режимом. Ухопившись за хвилю десталінізації, що була започаткована М. Хрущовим на XX з'їзді КПРС у 1956 році, І. Драч вкрай вдало скористався політичною ситуацією в країні. На тлі глобальної десталінізації він спромігся підкорити серця мільйонів побратимів та

© Яковлев І. В., 2016

стати одним з найяскравіших представників творчої інтелігенції УРСР, яких нащадки потім назвуть шістдесятниками. Його творчий внесок в процес розвитку національної свідомості досі слугує прикладом для нового покоління патріотично налаштованого суспільства. Розглядаючи цей період життя Івана Федоровича, автор дійшов висновку, що завдяки тим політичним обставинам, які відбувалися на території УРСР наприкінці 50-х — початку 60-х років минулого століття, наявності у Івана Драча сміливості виступати проти радянського режиму, утворилося сприятливе середовище для початку і розвитку його творчого потенціалу.

Ключові слова: І. Ф. Драч; шістдесятники; десталінізація.

И. В. Яковлев

СТАНОВЛЕНИЕ ЛИЧНОСТИ И. Ф. ДРАЧА ВО ВРЕМЕНА ДЕСТАЛИНИЗАЦИИ

Одесский национальный политехнический университет,
проспект Шевченко, 1, Одесса, 65044, Украина

Яковлев Игорь Васильевич, аспирант кафедры истории и этнографии Украины, e-mail: gaz-on@mail.ru

АННОТАЦИЯ

В статье автор исследует причины подъема авторитета Ивана Федоровича Драча в годы его молодости и в начале творческого развития, что произошло в знаковом для советского народа периоде десталинизации. Исследование раннего творчества выдающегося поэта-новатора показало, что его вклад в борьбу с культом личности Сталина имел значительный результат. Как в своем творчестве, так и во время открытых обсуждений проблем советского общества, Иван Драч, не боясь наказания, продолжал остро критиковать преступления, причиненные украинскому народу сталинским тоталитарным режимом. Ухватившись за волну десталинизации, которая была начата Н. Хрущевым на XX съезде КПСС в 1956 году, И. Драч крайне удачно воспользовался политической ситуацией в стране. На фоне глобальной десталинизации он смог покорить сердца миллионов собратьев и стать одним из самых ярких представителей творческой интеллигенции СССР, которых потомки впоследствии назовут шестидесятниками. Его творческий вклад в процесс развития национального сознания до сих пор служит примером для нового поколения патриотически настроенного общества. Рассматривая данный период жизни Ивана Федоровича, автор пришел к выводу, что благодаря тем политическим обстоятельствам, которые происходили на территории СССР в конце 50-х — начале 60-х

годов прошлого столетия, наличию у Ивана Драча смелости выступать против советского режима, создалась благоприятная среда для начала и развития его творческого потенциала.

Ключевые слова: *И. Ф. Драч; шестидесятники; десталинизация.*

I. V. Yakovlyev

THE FORMATION OF I. F. DRACH PERSONALITY DURING THE DE-STALINIZATION

Odesa National Polytechnic University,
Shevchenko Avenue, 1, Odesa, 65044, Ukraine

Yakovlyev Ihor Vasylovych, Postgraduate student of the Department of History and Ethnography of Ukraine, e-mail: gaz-on@mail.ru

ABSTRACT

In the article the author investigates the reasons of ascension of authority of Ivan Drach in the years of his youth and the beginning of the creative development that has occurred in the symbolic period of time for the Soviet people, the period of de-Stalinization. The study of the early art of the outstanding poet-innovator showed that its contribution to the fight against Stalin's cult has had a significant result. As in his work, so during open discussions of problems of Soviet society, Ivan Drach, without fear of punishment, continued sharply criticizes the crimes inflicted on the Ukrainian people by the Stalinist totalitarian regime. Grabbing hold of the wave of de-Stalinization, which began N. Khrushchev at the Twentieth Party Congress in 1956, I. Drach extremely successfully took advantage of the political situation in the country. On the background of global de-Stalinization, he managed to conquer the hearts of millions of sworn brothers and became one of the brightest representatives of the creative intelligentsia of the USSR, whom the descendants would later called the «Sixtiers». His creative contribution to the development of national consciousness still serves as an example for a new generation of patriotically minded society. Considering this period in the life of Ivan Fedorovich, the author came to the conclusion that due to the political circumstances that occurred in the territory of the USSR in the late 50's and early 60-ies of the last century, the poet's courage to speak out against the Soviet regime, had created an advantageous environment for starting and developing his creative potential.

Key words: *I. F. Drach; «Sixtiers»; De-Stalinization.*

В наш час гостро постала необхідність вивчення життєвого шляху видатних представників української нації, які спромоглися за своє життя досягти небувалих вершин та внести чималий внесок в розвиток загальнолюдського надбання. Іван Федорович Драч один з цих представників, він спромігся не тільки досягти визначного успіху в літературному житті, та, що більш важливо, він спромігся підкорити політичний олімп нашої країни, і вивести український народ на шлях незалежності. Саме тому дослідження постаті Івана Федоровича Драча зараз має вкрай важливе значення для української історії.

Значна кількість видатних науковців та публіцистів долучалась до вивчення постаті І. Ф. Драча різних періодів його життєдіяльності. Для автора вагомий внесок мають роботи М. П. Загребельного [2], Г. Касьянова [5], В. Г. Ковтуна [6], у яких у повній мірі розглядається громадсько-політична діяльність Івана Федоровича Драча. Та не дивлячись на значне напрацювання в сфері дослідження життєвого шляху видатного представника українського народу, й досі не існує спільної думки щодо ролі І. Ф. Драча у суспільно-політичних процесах на території України у другій половині ХХ ст.

Метою статті є дослідження громадсько-політичної та творчої діяльності І. Ф. Драча в період десталінізації на території Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Хронологічні межі даного дослідження пов'язані з періодом формування світогляду І. Ф. Драча у його ставленні до комуністичного режиму, тобто починаючи з 1936 року; базуються на періоді проведення політики десталінізації, започаткованої М. С. Хрущовим на ХХ з'їзді КПРС, що відбувся 25 лютого 1956 року, та закінчуються з приходом до влади у 1964 році нового генерального секретаря ЦК КПРС Л. І. Брежнєва.

Автор статті концентрує увагу саме на суспільно-політичних процесах періоду хрущовської відлиги, що сприяли розширенню прав та свобод громадян Радянського Союзу та призвели до становлення постаті Івана Федоровича Драча як протиборця режиму сталінізму та захисника національних ідей.

Як відомо, Іван Федорович Драч є видатним діячем української культури, поетом, кінодраматургом, перекладачем та громадсько-політичним діячем. Він розпочав своє сходження на олімп слави ще в юному віці, коли йому йшов двадцятий

рік. В цей час у Москві відбувався закритий XX з'їзд КПРС, який привніс чималі зміни в життя радянського суспільства [1]. Саме на цьому з'їзді було взято курс на десталінізацію, що в собі несло відмову від культу особи Й. Сталіна та перехід на всебічну гуманізацію в суспільстві. Радянський народ вперше з часів революції отримав змогу відкрито висловлюватись про злодіяння колишньої влади. Звісно, стати на шлях десталінізації було неможливо за один день. Агітаційно-пропагандистська робота, що нав'язувала культ особи вождя протягом останніх двадцяти років, сильно змінила світогляд лівової частки населення і про швидкий перехід від поклоніння до ненависті ніхто не говорив. Йосипа Сталіна любили в рівній мірі, як і ненавиділи. Громадяни, які прожили під його правлінням все своє свідоме життя, вже не уявляли іншого, лише нове молоде покоління могло сприймати його як тирана та диктатора, на щастя, до цього покоління належав Іван Федорович Драч.

Іван Федорович народився у 1936 році, саме тоді, коли продуктивні сили його рідного села Теліжинці потроху відроджувалися після голодомору 1932–1933 рр, але натуроплата праці колгоспників становила лише 12–15 % від заробленого. Крім того, на 1937 р. припадає останній етап довоєнної колективізації, при якому вже 96 % селянських господарств увійшло до колгоспів. Крім того, на 1937–1938 рр. припадає пік сталінських репресій, внаслідок чого жертвами стають кілька мільйонів чоловік, з яких кілька сотень тисяч було розстріляно [8]. Тому не дивно, що Іван Драч виховувався в оточенні неприязні до тодішнього комуністичного режиму. Коли хлопцю виповнилось десять років, Україну накриває (в тому числі і Теліжинці) наступний, вже повоєнний голод 1946–1947 рр. Знову односельчани та сім'я Івана Драча потерпають від репресій з боку радянської влади. Незважаючи на юний вік, І. Ф. Драч добре запам'ятав, як заарештували його сусідку тільки за те, що вона збрала трішки зерна з їхнього поля [2, с. 16]. Щоб вижити, йому доводилось всіма можливими засобами добувати шматок хліба для себе й сім'ї. Та не дивлячись на всі знегоди дитинства, Іван Федорович пройшов всі ступені дорослішання по-радянськи — від жовтеняти до комуніста. Він навіть почав свято вірити в ідеї марксизму-ленінізму, йшов наміченим шляхом радянської людини.

Перебуваючи в лавах радянської армії, Іван Драч дізнався про результати XX з'їзду КПРС, дізнався про критичну промову Микити Хрущова, яку історики й досі називають початком кінця сталінських репресій [10]. Звісно, реакція на доповідь М. С. Хрущова була вкрай неоднomanітна. Суспільство, як і завжди в таких обставинах, розділилось на два табори. До перших відійшли прихильники сталінського режиму, для яких падіння свого кумира мало таке ж значення, як для віруючих знищення їх релігії. До другого табору відійшли менш ідейні та більш пригнічені громадяни Радянського Союзу. Серед них були ті, хто на власній шкірі зміг відчути всю несправедливість політики тоталітарного режиму, всі ті бідні й знедолені, які роками відбували несправедливі покарання, яких насправді не вчиняли. Не дивлячись на розкол суспільства, що виник після обговорення таємної доповіді М. С. Хрущова, суспільство не могло ще відійти від процесу багаторічного перебування в загрозливому стані та страху перед представниками влади. Отож ніхто спочатку навіть й не намагався відкрито висловлюватись проти колишнього очільника Радянського Союзу. Втім не дивлячись на багаторічне залякування народу за допомогою репресивних методів та завдячуючи підтримці уряду М. С. Хрущова, процес десталінізації почав поступово заповняти всі сфери життєдіяльності радянського народу.

Іван Федорович був одним з тих діячів, хто розділив погляди більшості знедолених українців та почав свій власний шлях боротьби з тоталітарним режимом, перебуваючи на другому курсі філологічного факультету КНУ імені Т. Г. Шевченка.

Восени 1959 р. І. Драч спромігся відкрито виступити з доповіддю з політичної інформації, за яку представники КДБ його забрали одразу по завершенню зібрання [2, с. 11]. Як згадує сам Іван Драч, він як людина, що прийшла з лав радянської армії та тим більше з такою гарною характеристикою, майже член партії, опинився у відділі агітації та пропаганди свого університету, де партійне керівництво зобов'язало його розповсюджувати політінформацію на студентських зборах. Та сталося так, що Іван Федорович вийшов за межі дозволеного. Він, молодий студент, понадіявшись на морально-етичні якості своєї аудиторії, дозволив собі висловитись про всі відомі йому злочини радянської влади, що відбувалися на той час. Перебуваючи в

ораторському запалі, почав гостро критикувати діяльність сталіністів в республіці Казахстан, розповів своїм слухачам про нелюдське ставлення радянської влади до пересічного народу, про рабські умови праці та придушення справедливого страйку, який був організований простими робітниками Караганди і який був подавлений кривавими методами самим начальником Карагандинського відділення ГУЛАГу [2, с. 11].

Не пройшло й години, як представники Комітету Державної Безпеки забрали Івана Федоровича зі сходів університетської бібліотеки в своє головне управління в Києві. Там його допитували двоє, по черзі. Після роз'яснювальної розмови його відпускають. Цього ж року студент Іван Драч стає членом КППС, продовжує брати активну участь в університетському житті, подає у видавництво «Молодь» рукопис книги віршів. Та випадок його «спілкування» з КДБ дає про себе знати. У 1961 р. за політичні переконання І. Драча виганяють з денного відділення. Книжку, яку він подав до друку, видавництво в останній момент відмовилось надрукувати [3]. Не дивлячись на таке випробування долі, Іван Федорович вступає до Вищих сценарних курсів при Держкіно СРСР у Москві, де набирається досвіду та «обростає» новим колом талановитих митців.

У 1962 році він з тріумфом вливається в рух молодих талановитих представників української інтелігенції. За допомогою ораторської майстерності майже одразу його визнають рупором творчої молоді. Іван Драч як ніхто інший виступає на творчих вечорах та народних зібраннях. У своїх віршах він відкрито критикує та ганьбить радянську владу [5, с. 25]. Його неперевершений новаторський вплив у поєднанні з його ораторським мистецтвом перетворюють Івана Федоровича з простого поета в кумира молоді та духовного лідера нового покоління.

Серед шкідливих для радянської влади драчівських творів можна назвати «Оду чесному боягузові», що надрукована на початку 1963 р. «Ода...» стала своєрідним гімном творчої інтелігенції шістдесятих. Цей лаконічний твір, який висміює конформізм попереднього покоління творчого осередку України, став одним з найулюбленіших творів тодішньої патріотичної молоді. До цього кола можна також віднести поему-трагедію «Ніж у сонці» (1961 р.) та першу збірку І. Драча «Соняшник» (1962 р.) [4; 9]. Не дивлячись на те, що ці твори не були на-

повнені гучними політичними закличками чи критикою радянського режиму, вони несли в собі незвичність метафоричних образів, які використовував Іван Федорович, що в свою чергу приховувало загрозу інакodomства, з яким радянська влада намагалась боротись протягом всього свого існування.

Як згадує Марта Дзюба, «коли Дзюба із Вінграновським та Драчем приїхали до Львова вперше і почали на літературних вечорах відкрито розповідати речі, про які ми говорили тихо і у своєму колі, для львів'ян це був шок. Вони говорили про репресії, Голодомор, а їх не арештовували!». Отже, вже тоді Іван Федорович, навчений гірким досвідом, віднайшов тонку грань між дозволеним та забороненим [7]. Він зрозумів, що критикувати злодіяння сталінського режиму дозволено в невеликих кількостях, та ні в якому випадку не можна йти супроти режиму теперішнього, навіть з усіма його недоліками. Використовуючи такий підхід, І. Драч спромігся здобути собі авторитет борця з сталінським режимом, який водночас добре прислужився для тодішньої провладної верхівки, якій критика попередників тільки йшла на користь. Разом зі своїм найближчим оточенням Іван Федорович довів, що використовуючи лише свої природні здібності, можливо прославити не тільки себе але й всю свою країну.

Зараз Іван Драч продовжує свою громадсько-політичну боротьбу проти будь-яких проявів тиранії та провладного злочинства. Він, як і колись, не боїться відкрито критикувати сучасний політичний режим та відстоювати інтереси українського суспільства.

Отже, розглянувши суспільно-політичні процеси, які відбувались на території УРСР в період 50–60-х років минулого сторіччя, та дослідивши громадсько-творчу активність Івана Федоровича Драча, автор прийшов до такого висновку: саме завдячуючи процесу десталінізації, який підтримувався керівниками ЦК КППС, Іван Драч отримав змогу здобути собі авторитет народного героя, борця з радянською тоталітарною системою. Він максимально скористався незабороненим правом критикувати репресії періоду сталінізму і не боявся партапарату. І. Драч здійснював критику радянської влади помірковано, але дієво. Поет підкорив серця мільйонів однодумців і став голосом тих українців, які боялися чергових репресій і не наважувались відкрито висловлювати свої політичні думки.

Література та джерела

1. XX съезд Коммунистической партии Советского Союза. 14–25 февраля 1956 года. Стенографический отчет: Т. 1–2. — М.: Политиздат, 1956.
2. Загребельний М. П. Иван Драч: науково-популярне видання / М. П. Загребельний. — Харків : Фоліо, 2014. — 121 с.
3. Иван Федорович Драч [Електронний ресурс] // Вікіпедія. Вільна енциклопедія. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%80%D0%B0%D1%87_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD_%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87/. — Дата звернення: 21.09.2016.
4. Ільницький М. М. Иван Драч : нарис творчості / М. М. Ільницький. — К. : Рад. письменник, 1986. — 221 с.
5. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–1980-х років / Г. Касьянов. — К.: Либідь, 1995. — 224 с.
6. Ковтун В. Г. Иван Драч: Спроба портрету українського політика / В. Г. Ковтун. — К.: Національна парламентська бібліотека України, 1998. — 80 с.
7. Марта Дзюба: Письменниця Ірина Вільде говорила мені: «Іван — це сама есенція...». Інтерв'ю [Електронний ресурс] // Богословський портал. — 2011. — 17 серпня. — Режим доступу: http://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/11504-marta-dzyuba-pismennicya-irina-vilde-govorila-meni-ivan-ce-sama-esenciya.html. — Дата звернення: 21.09.2016.
8. Соціально-економічні та політичні перетворення (1929–1938 рр.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.history.vn.ua/book/practice/59.html>. — Дата звернення: 21.09.2016.
9. Ткаченко А. О. Иван Драч: нарис творчості / А. О. Ткаченко. — К. : Дніпро, 1988. — 272 с.
10. Хрущев Н. С. О культе личности и его последствиях. Доклад Первого секретаря ЦК КПСС тов. Хрущева Н. С. XX съезду Коммунистической партии Советского Союза [Электронный ресурс] // Известия ЦК КПСС. — 1989. — № 3. — Режим доступа: http://lib.ru/MEMUARY/HRUSHEW/kult.txt_with-big-pictures.html. — Дата обращения: 21.09.2016.

REFERENCES

1. KOMMUNISTICHESKAJA PARTIJA SOVETSKOGO SOJUZA — THE COMMUNIST PARTY OF THE SOVIET UNION (1956) *XX s#ezd Kommunisticheskoy Partii Sovetskogo Sojuza. 14–25 fevralja 1956 goda. Stenograficheskij otchet — XX Congress of the Communist Party of the Soviet Union. 14–25 February 1956. Verbatim report*. Vol. 1–2. — Moscow: Politizdat. (In Russian).

2. ZAHREBEL'NYI, M. P. (2014) *Ivan Drach: naukovo-populyarne vydannya — Drach: popular science publishing*. Kharkiv : Folio. (In Ukrainian).
3. VIKIPEDIYA. VIL'NA ENTSYKLOPEDIYA — WIKIPEDIA. THE FREE ENCYCLOPEDIA (2016) *Ivan Drach* [Online] 8 November 2016. Available from: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%80%D0%B0%D1%87_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD_%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87/. [Accessed: 21st August 2016]. (In Ukrainian).
4. IL'NYTS'KYY, M. M. (1986) *Ivan Drach : narys tvorchosti — Ivan Drach : an essay on creativity*. Kyiv: Radyans'kyi pys'mennyk. (In Ukrainian).
5. KAS'YANOV, H. (1995) *Nezhodni: ukrayins'ka intelihtentsiya v rusi oporu 1960–80-tykh rokiv Dissent: the Ukrainian intelligentsia in the resistance movement in 1960–80-ies*. Kyiv: Lybid'. (In Ukrainian).
6. KOVTYN, V. H. (1998) *Ivan Drach: Sproba portretu ukrayins'koho polityka — Ivan Drach: Trying portrait of Ukrainian politycy man*. Kyiv: National Parliamentary Library of Ukraine. (In Ukrainian).
7. BOHOSLOVS'KYY PORTAL — THEOLOGICAL PORTAL (2011) *Marta Dzyuba: Pys'mennytsya Iryna Vil'de hovoryla meni: «Ivan — tse sama esentsiya...»*. Intervyu — *Marta Dzyuba: Writer Iryna Vilde told me: «Ivan is the very essence of...»*. Interview [Online] 17 August 2011. Available from: http://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/11504-marta-dzyuba-pismennicya-irina-vilde-govorila-meni-ivan-ce-sama-esenciya.html. [Accessed: 21st August 2016]. (In Ukrainian).
8. ISTORIYA UKRAYINY — HISTORY OF UKRAINE (2016) *Sotsial'no-ekonomichni ta politychni peretvorennia (1929–1938 rr.) — Socio-economic and political transformation (1929–1938)* [Online] Elektronna biblioteka z istoriyi Ukrayiny ta vsesvitn'oyi istoriyi — The electronic library on the history of Ukraine and world history. Available from: <http://www.history.vn.ua/book/practice/59.html>. [Accessed: 21st August 2016]. (In Ukrainian).
9. TKACHENKO, A. (1988) *Ivan Drach: narys tvorchosti — Ivan Drach, sketch creativity*. Kyiv: Dnipro. (In Ukrainian).
10. HRUSHHEV, N. S. (1989) *O kul'te lichnosti i ego posledstviyah. Doklad Pervogo sekretarja CK KPSS tov. Hrushheva N. S. XX sezda Kommunisticheskoy partii Sovetskogo Sojuza — On the personality cult and its consequences. Report of the First Secretary of the Central Committee of the CPSU tov. Khrushchev N. S. XX Congress of the Communist party of the Soviet Union. Izvestija CK KPSS — Izvestia of the Central Committee of the CPSU*. [Online] No. 3. Available from: http://lib.ru/MEMUARY/HRUSHEW/kult.txt_with-big-pictures.html. [Accessed: 21st August 2016]. (In Russian).